

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ 27/5/2002

Δρ Άλκηστις Χωρέμη-Σπετσιέρη

Διευθύντρια της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Το έργο της Εφορείας Ακροπόλεως το 2001 ήταν πολύπλευρο.

Περιλαμβάνει εργασίες διαμόρφωσης σε δέκα αρχαιολογικούς χώρους και επανέκθεσης σε πέντε μουσεία, σωστικές ανασκαφές σε οικόπεδα στην Πλάκα και τη νήσο Κέα, η οποία επίσης υπάγεται στην Εφορεία Ακροπόλεως, εργασίες στερέωσης, αναστήλωσης και συντήρησης σε μνημεία, δημιουργία CD-ROM για το Μουσείο Ακροπόλεως και τεσσάρων ταινιών μικρού μήκους για τα έργα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, εκπαιδευτικά προγράμματα και πολλές άλλες δραστηριότητες σχετικά με την πληροφόρηση και την εξυπηρέτηση μελετητών και πολιτών.

Στον **Χώρο της Ακροπόλεως** καταβλήθηκε προσπάθεια ευπρεπισμού γύρω από τα εργοτάξια των αναστηλωτικών έργων, με νέα διεύθετηση των ογκωδών εγκαταστάσεων αρχιτεκτονικών μελών κατά μήκος των διαδρομών επίσκεψης. Έγινε βελτίωση του εποπτικού υλικού με αντικατάσταση των παλαιών ενημερωτικών πινακίδων από ορείχαλκο με νέες από ανοδιωμένο αλουμίνιο, στις οποίες χαράχθηκαν ενημερωτικά κείμενα στα ελληνικά και τα αγγλικά καθώς και σχέδια κατόψεων και αναπαράστασεων των μνημείων.

Στη δυτική πύλη της υστερορρομαϊκής οχύρωσης της Ακροπόλεως, που είναι γνωστή και ως Πύλη Beulé, από το όνομα του Γάλλου ανασκαφέα της, άρχισαν από το 2000 και βρίσκονται σε εξέλιξη εργασίες στερέωσης του βόρειου πύργου της πύλης που υπέστη ζημιές κατά τον σεισμό του 1999. Παράλληλα εκπονείται από τον αρχιτέκτονα, διευθυντή της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων (ΔΑΑΜ) Δ. Ζιρώ μελέτη για την οριστική δομική αποκατάσταση του μνημείου, το οποίο είχε αλλοιωθεί μορφολογικά κατά την αποκατάσταση του 1888. Οι χώροι του πύργου που διασώζουν και φάσεις εποχής φραγκοκρατίας, όπως μαρτυρούν οι θόλοι στέγασης και τα τόξα που αποκαλύφθηκαν μετά την αφαίρεση των κονιαμάτων (εικ. 1), θα χρησιμοποιηθούν για τη φύλαξη επιγραφών της Ακροπόλεως.

Στο **Μουσείο Ακροπόλεως** η έκθεση εμπλουτίστηκε με ορισμένα νέα εκθέματα. Στο άγαλμα της Αθηνάς του

Αγγέλиту τοποθετήθηκε ο αρχαϊκός αναθηματικός ενεπίγραφος κιονίσκος με τα ονόματα του γλύπτη Ευήνορος και του αναθέτη Αγγέλиту, αφού συντηρήθηκε και προσαρμόστηκε σ' αυτόν το αντίστοιχο κιονόκρανο, που έχει συσχετισθεί από τον Raubitscheck. Ταυτίστηκαν και αποδόθηκαν θραύσματα σε γλυπτά της έκθεσης και της αποθήκης από την αρχαιολόγο Χ. Βλασσοπούλου και τον συντηρητή Δ. Μαραζιώτη. Σημαντική είναι η ταύτιση από τον ίδιο μεγάλου θραύσματος από τη ράχη του Πέρση ιππέα (αρ. ευρ. 606), επειδή θα οδηγήσει σε μια νέα και πληρέστερη αποκατάσταση του συμπλέγματος. Συμπληρώθηκε το ενημερωτικό υλικό της έκθεσης με 20 πινακίδες και κατασκευάστηκαν προθήκες από plexiglas για την προστασία ευαίσθητων εκθεμάτων.

Συνεχίστηκε το πρόγραμμα **ηλεκτρονικής καταγραφής των αρχαίων της Ακροπόλεως** με τη συμβατική ονομασία «ΦΕΙΔΙΑΣ» από την αρχαιολόγο Ι. Γαλάνη. Ήδη έχουν καταχωρηθεί περίπου 4.000 αρχαία αντικείμενα. Η Εφορεία συμμετείχε στο πρόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού (ΥΠΠΟ) «ΠΟΛΕΜΩΝ» στη φάση ηλεκτρονικού ευρετηριασμού των μνημείων από τον Μάιο 2001. Πραγματοποιήθηκε η εισαγωγή στο «δελτίο ηλεκτρονικής αποδελτίωσης των μνημείων» εκείνων των στοιχείων των κινητών και ακινήτων μνημείων, που είχαν συλλεγεί κατά την πρώτη πιλοτική φάση του προγράμματος και όλων εκείνων που παρουσιάζονται στον κόμβο του ΥΠΠΟ.

Εικ. 1. Δυτική πύλη υστερορρομαϊκής οχύρωσης της Ακροπόλεως, γνωστή ως πύλη Beulé.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Ολοκληρώθηκε η συλλογή και επεξεργασία του απαραίτητου υλικού (κείμενα, φωτογραφίες και σχέδια) για το **CD-ROM του Μουσείου Ακροπόλεως**, το οποίο σχεδιάστηκε και παράγεται σε συνεργασία με το Εργαστήριο Πληροφοριακών Συστημάτων Υψηλών Επιδόσεων του Πανεπιστημίου Πατρών, με επικεφαλής τον καθηγητή Θ. Παπαθεοδώρου. Η αριτιότητα της επιστημονικής τεκμηρίωσης από το προσωπικό της Εφορείας και η εμπνευσμένη εργασία της ομάδας του Πανεπιστημίου Πατρών πιστεύουμε ότι θα αποδώσουν ένα εύχρηστο και ελκυστικό μέσο μάθησης και πληροφόρησης, τόσο για το ειδικευμένο όσο και για το ευρύτερο κοινό.

Στο **εργαστήριο του Μουσείου** άρχισε η συντήρηση μη εκτεθειμένων μεγάλων εναέτιων γλυπτών του Παρθενώνα, καθώς και άλλων γλυπτών της αποθήκης, που πρόκειται να εκτεθούν στο Νέο Μουσείο Ακροπόλεως. Επίσης συντηρήθηκαν πολλά πήλινα ειδώλια και καταγράφηκαν 52 θραύσματα γλυπτών και αρχιτεκτονικών μελών στο ευρετήριο του Μουσείου.

Συνεχίστηκαν με εντατικό ρυθμό οι εργασίες συντήρησης της δυτικής ζωφόρου. Συγκεκριμένα έγινε εξυγίανση και δομική αποκατάσταση των λίθων, ενώ παράλληλα σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Τεχνολογίας & Έρευνας (ΙΤΕ) Κρήτης πραγματοποιήθηκαν δοκιμές καθαρισμού με τη μέθοδο των lasers, σε συνδυασμό και με τις άλλες μεθόδους καθαρισμού (μικροψηφματοβολή και προσροφητικές άργιλλοι) κατά περίπτωση. Οι δοκιμές πραγματοποιήθηκαν σε μαρμάρινα συμπληρώματα, σε θραύσματα γλυπτών και μέλη μνημείων με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η εφαρμογή της μεθόδου και στον καθαρισμό της δυτικής ζωφόρου. Οι εργασίες, μετά από έγκριση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (ΚΑΣ), πραγματοποιήθηκαν από προσωπικό της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ), με επικεφαλής τη χημικό Ε. Παπακωνσταντίνου και με τη συνεχή παρακολούθηση από πλευράς της Εφορείας Ακροπόλεως της αρχαιολόγου Χ. Βλασσοπούλου.

Στο **εργαστήριο των εκμαγείων**, στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως στους Μακρυγιάννη, υπό την εποπτεία του αρχαιολόγου Α. Μάντη και με τη συνεργασία τεχνικών της ΥΣΜΑ κατασκευάστηκαν από άξιους τεχνίτες, με επικεφαλής τον Θ. Καγιώρη, αντίγραφα από τεχνητό

λίθο αρχιτεκτονικών μελών ή συμπληρωμάτων τους και ιδίως γλυπτών για τα αναστηλούμενα μνημεία, με σκοπό α) τον εμπλουτισμό της συλλογής εκμαγείων του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως, β) τη βελτίωση και συμπλήρωση της έκθεσης αντιγράφων του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, γ) την αντικατάσταση πρωτοτύπων γλυπτών στα αναστηλούμενα μνημεία, όπως οι λίθοι της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης, οι λίθοι της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα κ.ά, ώστε τα πρωτότυπα να φυλαχθούν στο Μουσείο και να μην εκτίθενται σε περαιτέρω φθορά. Πλην των ανωτέρω, για τα αναστηλωτικά έργα των μνημείων έγιναν και τα εξής: ολοκληρώθηκε από τον γλύπτη Κ. Ζούρλα και τον εκμαγέα Δ. Κατσαρό η γύψινη αποκατάσταση του περίτεχνου μαρμάρινου περιθυρώματος, ύψους 3,50 μ. με τα ανάγλυφα κοσμήματα πλοχμού και αστραγάλου (εικ. 2), το οποίο αποδόθηκε από τον Μ. Κορρέ στο περιθύρωμα του ναού του Ασκληπιού. Επίσης κατασκευάστηκαν τα εξής αντίγραφα: της προτομής του Ηρόδου Αττικού από το πρωτότυπο του Εθνικού Μουσείου, που τοποθετήθηκε σε κόγχη στην είσοδο του ομώνυμου Ωδείου, τεσσάρων πλακών της δυτικής ζωφόρου για την έκθεση στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου της Μόσχας, της επιγραφής με τον κανονισμό λειτουργίας της Βιβλιοθήκης του Πανταίνου της Αρχαίας Αγοράς για τη Βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας κ.ά.

Στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, κατά το 2001, με υπεύθυνη την αρχιτέκτονα-αρχαιολόγο Κ. Χατζησολάνη και τις αρχαιολόγους Ε. Καϊμάρα και Α. Λεοντή

Εικ. 2.
Γύψινη αποκατάσταση του περιθυρώματος της θύρας του ναού του Ασκληπιού

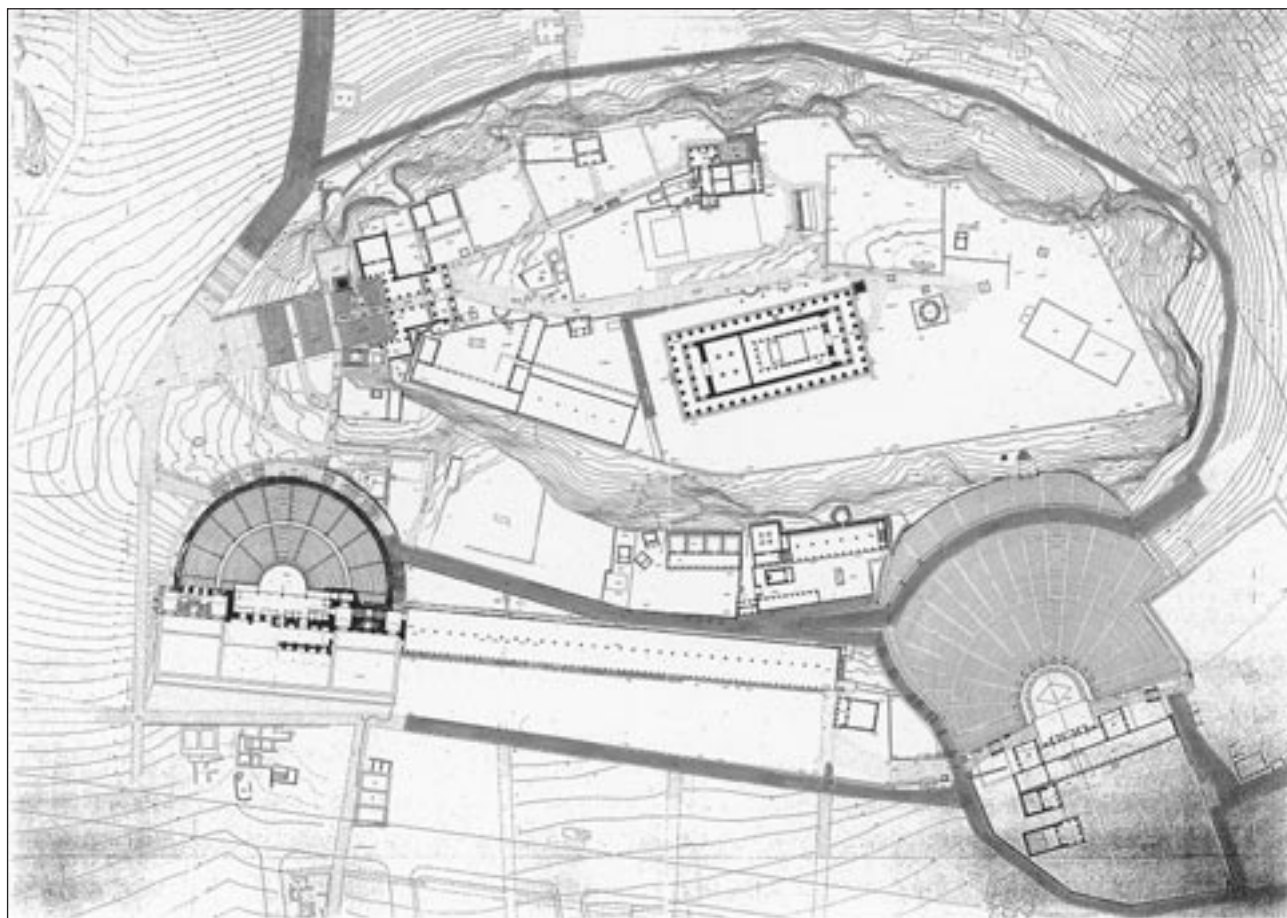
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

έγιναν **εκπαιδευτικά προγράμματα** σε 3.060 μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από την Αθήνα και την επαρχία. Οι μουσειοσκευές και οι εκπαιδευτικοί φάκελλοι δανείστηκαν σε 225 σχολεία όλης της χώρας και χρησιμοποιήθηκαν από 13.850 μαθητές. Εκπαιδευτικό υλικό δόθηκε σε 945 φορείς, ενώ περίπου 500 εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν σεμινάρια σχετικά με τη χρήση του εκπαιδευτικού υλικού στα σχολεία.

Στις 12 Μαΐου 2001 πραγματοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως η 6η ημερίδα με θέμα: «Εκπαιδευτικοί και Προγράμματα για την Ακρόπολη». Έλαβαν μέρος 155 εκπαιδευτικοί και παρουσιάστηκαν 17 εισηγήσεις.

Επίσης κατά το 2001 ολοκληρώθηκε με τη χορηγία των Ιδρυμάτων Σταύρου Σ. Νιάρχου και Μποδοσάκη και με τη βοήθεια της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως η νέα μορφή των μουσειοσκευών «Πάμε στην Ακρόπολη» και «Ένας Αρχαίος Ναός» σε 200 αντίτυπα. Οι μουσειοσκευές αυτές θα προσφερθούν μετά από ειδική επιλογή σε εκπαιδευτικούς φορείς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Στους αρχαιολογικούς χώρους γύρω από την Ακρόπολη εκτελούνται τα τελευταία τρία χρόνια πολύ σημαντικά έργα, στα πλαίσια της **Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας**: συγκεκριμένα στη βόρεια-νότια κλιτύ της Ακροπόλεως, στους λόφους Φιλοπάλλπου-Πνύκας-Νυμφών, στην Αρχαία Αγορά και τον Άρειο Πάγο, στη Ρωμαϊκή Αγορά και τη Βιβλιοθήκη Αδριανού. Στόχος είναι η δημιουργία ενός εκτεταμένου αρχαιολογικού άλσους εκατέρωθεν του σημαντικού οδικού άξονα Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Αποστόλου Παύλου, που πεζοδρομείται για να εξασφαλισθεί στους επισκέπτες άνετη πρόσβαση και κίνηση στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους. Οι εργασίες στους χώρους αυτούς γίνονται από τον Δεκέμβριο 1997 με συγχρηματοδότηση του ΥΠΠΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια του Β' και του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Ήδη έχουν ολοκληρωθεί τα απαραίτητα έργα υποδομής για την υλοποίηση έως το 2004 των τελικών στόχων που είναι κυρίως α) η αποκατάσταση κατά το δυνατόν της αρχαίας τοπογραφίας με τη δημιουργία

Ειχ. 3. Τοπογραφικό σχέδιο βόρειας και νότιας κλιτύς της Ακροπόλεως, όπου σημειώνονται ο Περίπατος και άλλες αρχαίες οδούσεις

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

διαδρομών που αντιστοιχούν σε αρχαίες οδούς και β) η ανάδειξη των μνημείων. Με αυτόν τον τρόπο καθώς και με την κατάλληλη σήμανση και πληροφόρηση θα μπορεί ο επισκέπτης να κατανοήσει την αρχική μορφή και λειτουργία των μνημείων καθώς και την ένταξή τους στην τοπογραφία της περιοχής. Παράλληλα με τη δημιουργία υποδομής για την εξυπηρέτηση του κοινού με νέα κτήρια εισόδου, χώρους θέασης και καθιστικά, η επίσκεψη στους αρχαιολογικούς χώρους θα γίνει όχι μόνον διδακτική αλλά και ελκυστική, όπως ήδη μαρτυρούν και τα στατιστικά στοιχεία επισκεπτών στον χώρο της νότιας κλιτύς, όπου έχουμε τριπλασιασμό του αριθμού των επισκεπτών.

Για τη δημοσιοποίηση των έργων της Ενοποίησης εκδόθηκε σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο και γυρίστηκε μία βιντεοταινία μικρού μήκους για κάθε έργο. Κατά τις πιο πάνω εργασίες προέκυψαν σημαντικά στοιχεία σχετικά με την αρχαία τοπογραφία και τα μνημεία κάθε περιοχής: Στη **βόρεια και στη νότια κλιτύ της Ακροπόλεως** την αρχαιολογική φυσιογνωμία της περιοχής συνθέτουν σημαντικά μνημεία και ιερά: στη μεν νότια κλιτύ, το ιερό και το θέατρο του Διονύσου, το Ωδείο του Περικλέους, το Ασκληπιείο, το μνημείο του Θρασύλλου, το Ωδείο Ηρώδου Αττικού και η Στοά του Ευμένους, στη δε βόρεια κλιτύ, η ζώνη των ιερών Πανός, Διός, Απόλλωνος Υποακράιου, Αφροδίτης και Έρωτος, καθώς και της Αγλαύρου στην ανατολική πλευρά πάνω από τον Περιπάτο. Κύριος στόχος του έργου είναι η αναβίωση αρχαίων διαδρομών και ιδίως του Περιπάτου, που εξασφάλισε την περιμετρική όδευση της Ακροπόλεως, συνδέοντας τη βόρεια με τη νότια κλιτύ (εικ. 3). Σημειωτέον ότι η νότια κλιτύς μετά την ολοκλήρωση της πεζοδρομής της Διονυσίου Αρεοπαγίτου και

τη μεταφορά της εισόδου στο νοτιοανατολικό μέρος του χώρου, έναντι της μελλοντικής εισόδου του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, αποτελεί την αφετηρία της επίσκεψης στην Ακρόπολη ή τανάπαλιν την πρόσβαση στο Νέο Μουσείο για τον ερχόμενο από τον Ιερό Βράχο (εικ. 4).

Υπεύθυνος του έργου έως τον Αύγουστο 2001 ήταν ο αρχαιολόγος Α. Μάντης που όμως μετατέθηκε στην Δ' Εφορεία και στη συνέχεια ο αρχαιολόγος Γ. Καββαδίας. Στη νότια κλιτύ, εξωτερικά του περιβόλου του τεμένους του Διονύσου, διαμορφώθηκαν οι διαδρομές που αντιστοιχούν σε αρχαίες οδούς: συγκεκριμένα η *νότια οδός* και η *δυτική ανιούσα*, έως το σημείο που αρχίζει το πολύ ανηφορικό τμήμα της, δυτικά του αναλήμματος του Διονυσιακού θεάτρου, όπου προβλέπεται κατασκευή ξύλινης ραμπόσκαλας. Ακολούθως η όδευση ανεβαίνει πάνω από τη Στοά του Ευμένους, κατά μήκος του ανδρήρου του Ασκληπιείου, συνεχίζει περιμετρικά του ανατολικού μέρους του κοίλου του Ηρώδειου, με βαθμιδωτή άνοδο που είναι η συνέχεια του Περιπάτου τη ρωμαϊκή εποχή και οδηγεί στην Ακρόπολη και στο βόρειο τμήμα του Περιπάτου, στη βόρεια κλιτύ. Κατά τη διαμόρφωση της *ανατολικής ανιούσας* αποκαλύφθηκαν λείψανα της υποθεμελίωσης του προπύλου και του περιβόλου του ιερού του Διονύσου, ενώ νοτιότερα εντοπίστηκε η αφίδα και η πρόθεση του ιερού του ναού της Αγίας Παρασκευής, που είχε τρεις διαδοχικές φάσεις: μονόκλιτη βασιλική των ύστερων βυζαντινών χρόνων αρχικά, μικρότερη του 17ου αι. και ακολούθως μικρό ναΰδριο, το οποίο ανεγέρθηκε περί το 1860. Αυτό καταδαφίστηκε στα πλαίσια της απαλλοτρίωσης των οικιών του οικισμού των Ληναίων, κατά τη δεκαετία του 1960.

Εικ. 4. Νέα είσοδος αρχαιολογικού χώρου νότιας κλιτύς

Εικ. 5. Βόρεια κλιτύς Ακροπόλεως. Αποκατάσταση περιθρομάτος Αγ. Νικολάου

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Εικ. 6. Τμήμα της αρχαίας οδού Κοίλης και της παράλληλης διαδρομής

Εικ. 7. Λόφος Φιλοπάππου. Μνημειώδης οικία λαξευμένη στον βράχο, γνωστή ως η «Φυλακή του Σωκράτους»

Στη βόρεια κλιτύ, μετά από επιφανειακούς καθαρισμούς, ο **αρχαίος Περιπάτος** κατέστη οδούσιμος σε όλο το μήκος του, ενώ τα μνημεία της περιοχής έγιναν αναγνώσιμα: η Κλεψύδρα με την πλακόστρωτη αυλή της, το πρανές στα βόρεια των Ιερών Σπηλαιών (Πανός, Διός και Απόλλωνος), το άνδηρο του ιερού της Αφροδίτης και του Έρωτος κ.ά.

Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασης του μαρμάρινου περιθωρώματος του Ι. Ν. του Αγίου Νικολάου (16ος αι.) σύμφωνα με εγκεκριμένη από το ΚΑΣ μελέτη (εικ. 5). Πρόκειται για τη δεύτερη φάση του ναού, που χρονολογείται πιθανόν στον 16ο αι., οπότε ο ναός διαμορφώθηκε στον τύπο του σύνθετου τετρακλόνιου σταυροειδούς με τρούλλο. Βρίσκεται στη συμβολή του Περιπάτου με τη μεσαιωνική οδό, η οποία αποκαθίσταται για να αποτελέσει τη βόρεια πρόσβαση προς την Ακρόπολη, από τη λεγόμενη πύλη του λιονταριού, στην απόληξη της οδού Πανός, απέναντι από το Μουσείο Κανελλοπούλου. Αυτή η είσοδος θα συνδέσει τη βόρεια κλιτύ με τη Ρωμαϊκή Αγορά και την κάτω πόλη.

Οι δυτικοί βραχώδεις λόφοι της Αθήνας, **Φιλοπάππου-Πνύκας-Νυμφών**, έκτασης 700 στρεμμάτων, σηματοδοτούνται από τα ομώνυμα μνημεία: στον λόφο του Φιλοπάππου το ομώνυμο ταφικό μνημείο του ευεργέτη Γάιου Ιουλίου Αντίοχου Φιλοπάππου· στην Πνύκα το μοναδικό σε μορφή και συμβολισμό μνημείο της Εκκλησίας του Δήμου, τόπος της συνέλευσης των Αθηναίων πολιτών, όπου λειτούργησε η πραγματική δημοκρατία από τον 6ο-4ο αι. π.Χ.· στον λόφο των Νυμφών το ομώνυμο ιερό μπροστά στο σημερινό Αστεροσκοπείο, ενώ δίπλα στον μικρό ναό της Αγίας Μαρίνας το εντυπωσιακό, λαξευτό στον βράχο ιερό του Διός.

Και τα δύο ιερά, χάρις στις πρόσφατες εργασίες εξυγίανσης, αποκαλύφθηκαν εκ νέου ύστερα από 130 χρόνια μετά την ανασκαφή τους!

Οι δυτικοί λόφοι αποτέλεσαν και χώρο εγκατάστασης τριών σημαντικών δήμων της αρχαίας Αθήνας: της Μελίτης, της Κοίλης και του Κολλυτού, οι οποίοι περιβάλλονταν από το Θεμιστόκλειο τείχος. Πυκνά ορθογώνια λαξεύματα, αγωγοί, φρέατα και δεξαμενές λαξευμένα στον φυσικό βράχο αποτελούν μαρτυρίες της κατοίκησης αυτής. Από τη συμβολή των λόφων του Φιλοπάππου και της Πνύκας διέρχεται η γνωστή από τον Ηρόδοτο «διά Κοίλης καλεομένη οδός» που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά μέσα από τα Μακρά Τείχη. Η κατασκευή του διατειχίσματος στα υψώματα των λόφων τον 4ο αι. π.Χ. μείωσε την έκταση της πόλης και οδήγησε στη σταδιακή εγκατάλειψη των δυτικών συνοικιών και τη μετατροπή τους σε νεκροταφείο. Η μεταγενέστερη αλόγιστη φύτευση, η λατόμηση και η κατασκευή του θεάτρου Μπαστιά αλλοίωσαν σημαντικά το αρχαιολογικό τοπίο. Αντίθετα οι διαμορφώσεις του Πικιώνη, γύρω από τον βυζαντινό ναό του Λουμπαρδιάρη, στη δεκαετία του 1950, δημιούργησαν χώρους περιπάτου και αναψυχής.

Τα έργα της Ενοποίησης που υλοποιούνται με την εποπτεία των αρχαιολόγων Π. Λαζαρίδη και Ο. Βογιατζόγλου έχουν στόχο την οργάνωση των τριών λόφων σε έναν επισκέψιμο χώρο με διπλή ιδιότητα, ως αρχαιολογικό άλσος και ως χώρο αναψυχής, με ανάδειξη των μνημείων, των ιερών, των οχυρώσεων, του οδικού δικτύου, των υδρευτικών συστημάτων και τη σύνδεση των μνημείων με το αρχαίο αλλά και το νεώτερο οδικό δίκτυο.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Εικ. 8. Περιοχή Θεάτρου Μπαστιά. Ανάπλαση τοπίου και ανάδειξη αρχαιοτήτων μετά την κατεδάφιση του θεάτρου

Εικ. 10. Βραχώδες έξαγμα του ιερού των Νυμφών με επιγραφή. HIEPON NYMΦΩN ΔΕΜΟ

Έτσι δόθηκε έμφαση στη διαμόρφωση τριών κύριων διαδρομών, σημαντικότερη από τις οποίες είναι η διαδρομή παράλληλα με τη λαξευμένη στον βράχο αρχαία οδό Κοίλης, με τις χαραγμένες αμαξοτροχιές και τους αγωγούς, η οποία έχει αποκαλυφθεί σε μήκος 500 μ. (εικ. 6). Η διαδρομή αυτή είναι χωμάτινη σε ψηλότερο επίπεδο, έτσι ο επισκέπτης μπορεί να έχει τη συνολική άποψη της αρχαίας οδού.

Στα πλαίσια της εξυγίανσης των μνημείων στον λόφο του Φιλοπάππου, εντυπωσιακή είναι η αποκάλυψη της πρόσοψης του μνημείου που είναι γνωστό ως «**Φυλακή του Σωκράτους**», αφού αφαιρέθηκε το προστατευτικό τοίχιο από μπετόν που είχε τοποθετηθεί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, ώστε να δημιουργηθεί κρύπτη αρχαιοτήτων. Όπως διαπιστώθηκε, πρόκειται για μνημειώδη διώροφη οικία, της οποίας τα πίσω δωμάτια ήταν λαξευμένα στον βράχο, ενώ το μπροστινό μέρος ήταν χτιστό. Οι τετράγωνες δοκοθήκες πρέπει να χρησίμευαν για τη στήριξη δεύτερου ορόφου (εικ. 7).

Κατά την προετοιμασία χωροθέτησης του φυλακίου της εισόδου δυτικά του ναού του Αγίου Δημητρίου Λουμπαρδιάρη, εντοπίστηκε η συνέχεια του άξονα της οδού Κοίλης, ενώ στην περιοχή του θεάτρου Μπαστιά, όπου θα χωροθετηθεί η δεύτερη είσοδος μετά την πολυπόθητη κατεδάφιση του θεάτρου,

διαπιστώθηκε με ιδιαίτερη ικανοποίηση, ότι το νεώτερο κτίσμα δεν είχε καταστρέψει τις αρχαιότητες. Αποκαλύφθηκε μεγάλο τμήμα της αρχαίας οδού Κοίλης και τα εκατέρωθεν αυτής λαξεύματα οικιών, αγωγών, φρεάτων κ.ά. Εδώ οι εργασίες επικεντρώθηκαν στην ανάπλαση του τοπίου με την ανάδειξη των σωζόμενων αρχαιοτήτων και τη διαμόρφωση της συνέχειας της διαδρομής παράλληλα με την αρχαία οδό Κοίλης, με αποχωματώσεις, εξομαλύνσεις πρανών και την κάλυψη ορυγμάτων (εικ. 8).

Κατά τις εργασίες διευθέτησης της πρόσβασης στον Χώρο της Πνύκας και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου της τρίτης εισόδου, στη συμβολή των οδών Αιγινήτου και Αποστόλου Παύλου, αποκαλύφθηκε κατακόρυφα λαξευμένο βραχώδες μέτωπο, κατά μήκος της Αποστόλου Παύλου και εντοπίστηκε λαξευτός θάλαμος (εικ. 9). Στο βόρειο τοίχωμα του θαλάμου σώζεται ανάγλυφη παράσταση Πανός, καθισμένου πάνω στον βράχο. Κρατεί λαγοβόλο και είναι στραμμένος προς τα δεξιά, όπου παριστάνεται γυμνή γυναικεία μορφή, Νύμφη ή Μαινάδα σε χορευτική κίνηση. Ανάμεσά τους εικονίζεται σκύλος καθισμένος στα πίσω του πόδια. Η παράσταση,

που πρέπει να χρονολογείται στον 4ο αι. π.Χ., είναι μοναδική. Πιθανόν εικονίζει τον μύθο του Πανός και της Νύμφης Πίτυος που μεταμορφώθηκε στο ομώνυμο δένδρο. Στο εξωτερικό τοίχωμα του θαλάμου

Εικ. 9. Λόφος Πνύκας. Πρόσοψη σπηλαιώδους ιερού του Πανός στη γωνία οδών Αιγινήτου και Αποστόλου Παύλου

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

σώζεται μεγάλων διαστάσεων τοιχογραφία πομπηιανού τύπου, με ζώνη που μιμείται ορθομαρμάρωση στη βάση της και φυτική διακόσμηση πάνω από αυτήν.

Στον λόφο των Νυμφών, μπροστά στο Αστεροσκοπείο, με αφορμή την υπογειοποίηση καλωδίων της ΔΕΗ, αφαιρέθηκαν οι νεότερες επιχώσεις, μπάζα και πυκνή βλάστηση στον χώρο του υπαίθριου ιερού των Νυμφών και καθαρίστηκαν οι αρχαίες διαμορφώσεις του ιερού και το βραχώδες έξαρμα με την επιγραφή ΗΙΕΡΟΝ ΝΥΜΦΩΝ ΔΕΜΟ (εικ. 10). Κατά τις εργασίες βρέθηκαν πολλά ειδώλια αρχαϊκών κυρίως χρόνων.

Στον χώρο της **Αγίας Μαρίνας** εντοπίστηκε το λαξευμένο στον βράχο **ιερό του Διός** (εικ. 11). Μετά την αφαίρεση σύγχρονων κατασκευών και επιχώσεων αποκαλύφθηκε το γνωστό ορόσημο του ιερού (HOROS ΔΙΟΣ) και τα αρχαία λαξεύματα. Έγινε διευθέτηση των πρανών και διαμόρφωση της πρόσβασης στον χώρο με κατασκευή λίθινων αναβαθμών.

Σημαντική πρόοδος σημειώθηκε στην προετοιμασία για τη σήμανση του αρχαιολογικού χώρου με την ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής επεξεργασίας των πληροφοριακών πινακίδων για οκτώ μνημεία, καθώς και της γενικής πινακίδας των εισόδων του αρχαιολογικού χώρου, ο οποίος θα λειτουργεί χωρίς εισιτήριο, όπως ο Εθνικός κήπος, από την ανατολή έως τη δύση του ηλίου με επτά εισόδους.

Οι εργασίες στην **Αρχαία Αγορά** και στον **Άρειο Πάγο** γίνονται σε συνολική έκταση 400 στρεμμάτων, όπου περιλαμβάνονται η Αρχαία Αγορά, που ως γνωστόν υπήρξε το πολιτικό, θρησκευτικό και εμπορικό κέντρο της αρχαίας Αθήνας, οι λόφοι του Αγοραίου Κολωνού, όπου βρίσκεται ο ναός του Ηφαίστου (Θησείο),

Εικ. 11. Το Ιερό του Διός

ο Άρειος Πάγος καθώς και μεγάλα τμήματα των δύο μεγάλων αρχαίων δήμων της Μελίτης και του Κολλυτού (εικ. 12). Και εδώ εκτελούνται εργασίες υποδομής με υπεύθυνη την αρχαιολόγο Ε. Φωκά, ώστε να εξασφαλισθεί η αναγνωσιμότητα των μνημείων και της αρχαίας τοπογραφίας, ασφαλής περιδιάβαση των επισκεπτών, αισθητική βελτίωση της υφισταμένης θαμνώδους και δενδρώδους βλάστησης, αλλά και η προστασία του χώρου αυτού από εστίες πυρκαϊάς. Ύστερα από μελέτη των αρχαιολογικών δεδομένων και σύνταξη από αρχαιολόγους σχετικών τευχών του έργου οριστικοποιήθηκε η χωροθέτηση διαδρομών επίσκεψης στον χώρο, οι οποίες στην πλειονότητά τους αντιστοιχούν σε αρχαίους δρόμους και οδούς.

Στο κυρίως μέρος της Αρχαίας Αγοράς αποκαλύφθηκαν εκ νέου μνημεία που είχαν καλυφθεί από επιχώσεις, όπως ο αγωγός κατά μήκος της δυτικής πλευράς της οδού των Παναθηναίων, η πώρινη υποδομή του βωμού του ναού του Άρεως, το κυκλικό μνημείο του Μονοπτέρου (2ος αι. μ.Χ.) στα βορειοδυτικά της Στοάς Αττάλου.

Εικ. 12. Αποψη του δυτικού τμήματος και της δυτικής οδού της Αρχαίας Αγοράς

Εικ. 13. Βόρεια Κλιτύς Αρείου Πάγου. Οικία Ω (5ος αι. μ.Χ.)

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις εργασίες για την αποκάλυψη, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων και αρχαίων διαδρομών εκτός του σημερινού περιφραγμένου αρχαιολογικού χώρου και στην περιοχή νοτιοδυτικά της Αγοράς και δυτικά του Αρείου Πάγου, στη λεγόμενη βιοτεχνική περιοχή και περιοχή των ανασκαφών Doerpfeld, καθώς και στις πλαγιές του Αρείου Πάγου, όπου τα κατάλοιπα των Φιλοσοφικών Σχολών (4ου-5ου αι. μ.Χ.) (εικ. 13). Σημειωτέον ότι και η περιοχή αυτή θα ενταχθεί στον επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, ο οποίος θα εξασφαλισθεί με ευρεία περίφραξη.

Σε 54 σημεία έγιναν σωστικές στερεωτικές επεμβάσεις σε κατάλοιπα διαφόρων κτηρίων, ενώ εκπονήθηκαν και μελέτες με προτάσεις στερέωσης διαφόρων μνημείων, όπως η Βιβλιοθήκη του Πανταίνου, ο υστερορρωμαϊκός υδρόμυλος στην οδό Παναθηναίων και η νότια Ρωμαϊκή Οικία. Έγινε συντήρηση διαφόρων ψηφιδωτών δαπέδων συνολικής έκτασης 200 τ.μ. με τις οδηγίες της Διεύθυνσης Συντήρησης, καθώς και συγκόλληση και αποκατάσταση πήλινων αγωγών. Συντάχθηκε τεύχος με χαρτογράφηση των φθορών στην επιφάνεια των δομικών στοιχείων και του γλυπτού διακόσμου του ναού του Ηφαίστου.

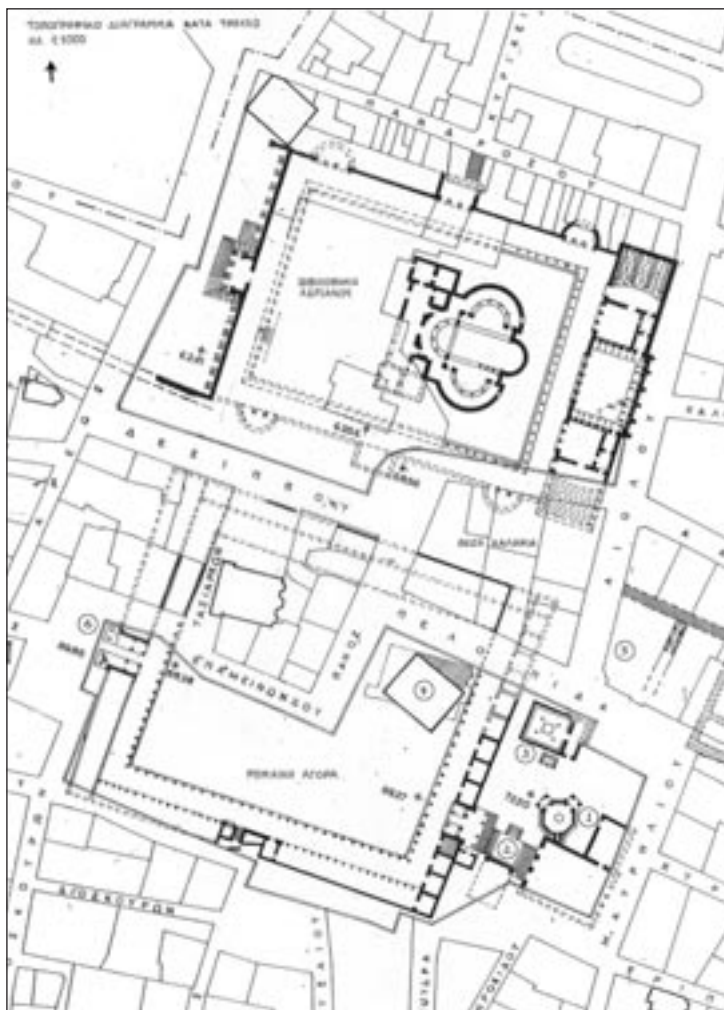
Εκτός από τις αρχαιολογικές έρευνες έγιναν και ορισμένα τεχνικά έργα, όπως επισκευή υφισταμένων Η/Μ δικτύων και εγκατάσταση νέων δικτύων ηλεκτροδότησης και πυρόσβεσης σε ορισμένες περιοχές του έργου, κατασκευή μεταλλικών καλυμμάτων φρεάτων,

δεξαμενών και σιρών. Για τις επιστρώσεις των διαδρομών και τις αντιστηρίξεις πρανών έγιναν δοκιμια με τις οδηγίες της ΔΑΑΜ. Εκπονήθηκαν μελέτες τριών φυλακίων εισόδου από την αρχιτέκτονα Χ. Παπαδημητρίου και μελετητικές προτάσεις (μακέτες) πινακίδων από την αρχιτέκτονα Α. Λαζαρίδου.

Στο **Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς** που στεγάζεται στην αναστηλωμένη Στοά του Αττάλου έγιναν οι εξής εργασίες: συντήρηση της κεράμωσης της στέγης, των μαρμάρινων υδρορροών σε σχήμα λεοντοκεφαλής και των ανθεμωτών ακροκεράμων που παρουσίαζαν επικίνδυνες ρηγματώσεις, καθώς και βελτιωτικές εργασίες στην έκθεση, όπως καθαρισμός των γλυπτών στην κάτω στοά με επιθέματα προσοφρητικής αργίλλου (σηπιόλιθου) και συγκόλληση 200 από τα 500 αγγεία που είχαν υποστεί ζημιές κατά τον σεισμό του 1999.

Οι εργασίες στη **Ρωμαϊκή Αγορά** και στη **Βιβλιοθήκη Αδριανού** αφορούν στα δύο μεγάλα αυτά ρωμαϊκά

μνημεία της Αθήνας, καθώς επίσης στα μνημεία που βρίσκονται στα ανατολικά, βόρεια και βορειοανατολικά της Ρωμαϊκής Αγοράς (εικ. 14): τον Πύργο των Ανέμων, αρ. 1 (1ος αι. π.Χ.), το λεγόμενο Αγορανομείο, αρ. 2, τις Βεσπασιανές, αρ. 3 (1ος αι. μ.Χ.), το Φετιχιέ Τζαμί, αρ. 4 (1458) και τον Μενδρεσέ, αρ. 5 (τούρκικο ιεροδιδασκαλείο, 18ος αι.), στη γωνία των οδών Πελοπίδα και Αιόλου 2. Βασικός στόχος του έργου είναι η απελευθέρωση των δύο μεγάλων και σημαντικών αυτών ρωμαϊκών μνημείων από νεωτερικά προσκτίσματα και επιχώσεις, η ανάκτηση

Εικ. 14. Τοπογραφικό σχέδιο Ρωμαϊκής Αγοράς και Βιβλιοθήκης Αδριανού

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Εικ. 15. Ρωμαϊκή Αγορά. Λείψανα χριστιανικής εκκλησίας βόρεια-βορειοανατολικά του Φετιχιέ Τζαμί

Εικ. 16. Πρόσοψη Βιβλιοθήκης Αδριανού (132 μ.Χ.)

κατά το δυνατόν των αρχικών ορίων τους και η ανάδειξη του περίκλειστου χαρακτήρα τους. Ιδίως όμως στόχος είναι η αποκατάσταση της μεταξύ τους σχέσης, να καταστεί δηλαδή αντιληπτό στον επισκέπτη ότι τα δύο πιο πάνω μνημεία είναι ιδίου τύπου αρχιτεκτονήματα (ρωμαϊκά fora), ιδίων περίπου διαστάσεων και προσανατολισμού, με έναν δρόμο ανάμεσά τους, αλλά σε διαφορετικά επίπεδα (η Βιβλιοθήκη Αδριανού βρίσκεται 6,50 μ. χαμηλότερα από τη Ρωμαϊκή Αγορά).

Η Ρωμαϊκή Αγορά, 80 μ. περίπου ανατολικά της Αρχαίας Αγοράς, χτίστηκε μεταξύ 19-11 π.Χ για να στεγάσει τις εμπορικές δραστηριότητες της Αθήνας, επειδή η κεντρική πλατεία της Αρχαίας Αγοράς καταλήφθηκε από μεγάλα μνημεία και συνεπώς δεν υπήρχε αρκετός χώρος για το εμπόριο. Ήταν το πρώτο οργανωμένο εμπορικό κέντρο της αρχαιότητας.

Ακολουθώντας τη σημερινή οδό Ποικίλης που αντιστοιχεί στην αρχαία «πλατεία οδό», που συνέδεε την Αρχαία με τη Ρωμαϊκή Αγορά, αντικρύζει κανείς στο βάθος το μνημειώδες δυτικό πρόπυλο από πεντελικό μάρμαρο, με τους στιβαρούς δωρικούς κίονες και το αέτωμα, γνωστό ως «Πύλη της Αρχηγέτιδος Αθηνάς» (βλ. εικ. 14, αρ. 6), γιατί, σύμφωνα με την επιγραφή πάνω στο επιστύλιο, κατασκευάστηκε από τις δωρεές του Ιουλίου Καίσαρα και του αυτοκράτορα Αυγούστου και αφιερώθηκε από τον δήμο των Αθηναίων στην Αρχηγέτιδα θεά Αθηνά το 11-10 π.Χ. Προφανώς η αφιέρωση έγινε στη θεά, γιατί είχε δώσει στην πόλη ένα τόσο πολύτιμο δώρο, την ελιά, από την οποία έπαιρναν το λάδι που επωλείτο εδώ στη Ρωμαϊκή Αγορά.

Χαραγμένος στην αριστερή παραστάδα της κεντρικής θύρας ο νόμος «περί του ελαίου» του Αυτοκράτορα Αδριανού επισημαίνει στους παραγωγούς και εμπόρους λαδιού τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και τα πρόστιμα που θα πληρώσουν σε περίπτωση μη ειλικρινούς δήλωσης είτε της παραγωγής είτε της εξαγωγής και πώλησης του λαδιού. Η θέση που στήθηκε ο νόμος «του ελαίου» μαρτυρεί ότι εδώ πρέπει να ήταν η κύρια αγορά λαδιού της Αθήνας.

Το κτήριο ήταν ορθογώνιο οικοδόμημα με υψηλό περίβολο και μεγάλη υπαίθρια αυλή, που περιβάλλεται από στοές με ιωνικούς κίονες από υμήττειο μάρμαρο, με ανωδομή και βάσεις από λευκό πεντελικό μάρμαρο.

Στη Ρωμαϊκή Αγορά, στα πλαίσια των εργασιών αποχωμάτωσης αποκαλύφθηκαν: τμήμα του στυλοβάτη του ανατολικού περιστυλίου με έξι κίονες in situ (από τον 160-220 κίονα) και τρεις αφίδες καθώς και το βόρειο κλίτος μεγάλης χριστιανικής εκκλησίας, την οποία διαδέχτηκε το Φετιχιέ Τζαμί (εικ. 15). Ο χώρος νοτιοανατολικά και βορειοανατολικά της κεντρικής αφίδας χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητήριο βρεφών και νηπίων. Επίσης διαπιστώθηκε ότι το βόρειο κλίτος, μετά την καταστροφή και εγκατάλειψη του μεσαιού κλίτους της βασιλικής, λειτούργησε από τη μεσοβυζαντινή εποχή ως παρεκκλήσιο.

Στις **Βεσπασιανές** (ρωμαϊκά αποχωρητήρια) (1ος αι. μ.Χ.), αποκαλύφθηκε η βορειοανατολική γωνία του κτηρίου και τμήμα προγενέστερης δεξαμενής. Έγινε αποκατάσταση του αρχικού επιπέδου και της κάτοψης

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

των Βεσπασιανών στο τμήμα αυτό, αφού συμπληρώθηκαν τα ελλείποντα τμήματα των τοίχων με αιρετά διαφράγματα και πλήρωση του μεταξύ αυτών κενού με θραυστό αδρανές υλικό.

Είναι σαφές ότι όλα τα πιο πάνω ευρήματα συμπληρώνουν τη γνώση μας για την έκταση, τη δομή και τις διάφορες οικιστικές φάσεις της Ρωμαϊκής Αγοράς, καθώς και των πλησίον αυτής μνημείων.

Η Βιβλιοθήκη Αδριανού, ένα από τα λαμπρότερα ρωμαϊκά οικοδομήματα της Αθήνας (εικ. 16), κτίστηκε σε απόσταση μόλις 16 μ. βόρεια από τη Ρωμαϊκή Αγορά γύρω στο 132 μ.Χ., σε χώρο όπου προϋπήρχε μια ανθούσα συνοικία υστεροελληνιστικών-πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων, όπως έδειξαν πρόσφατες ανασκαφές.

Ο αρχαίος περιηγητής Πausανίας αναφέρει το μνημείο στο βιβλίο του «Αττικά» ως «το κτήριο με τους 100 κίονες από μάρμαρο Φρυγίας, που έχει αίθουσες με πολύχρωμες οροφές, αλαβάστρινους τοίχους, κόγχες με αγάλματα... μέσα σ' αυτό φυλάσσονταν τα βιβλία». Όπως και η Βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας δεν στέγαζε μόνον ιστορικά και φιλολογικά βιβλία, αλλά και τα κρατικά αρχεία (νόμους, έγγραφα κ.ά.), καθώς και φιλοσοφικές σχολές. Είναι οικοδόμημα ιδίου τύπου, διαστάσεων και προσανατολισμού με τη Ρωμαϊκή Αγορά, με υψηλό περίβολο και μεγάλη περίστυλη αυλή διαμορφωμένη σε κήπο με μία μακρόστενη δεξαμενή στο μέσον. Σε κάθε μακρά πλευρά τρεις προεξέχουσες στεγασμένες κόγχες πρέπει να ήταν χώροι διδασκαλίας και φιλοσοφικών συζητήσεων. Είχε μία μόνον είσοδο στη δυτική πλευρά,

με ένα τετράστυλο κορινθιακό πρόπυλο. Ψηλά πάνω στον τοίχο, αριστερά της κεντρικής θύρας του προπύλου διαβάζει κανείς μια εγγάρια επιγραφή που μνημονεύει την ανέγερση ανδριάντα προς τιμήν του έπαρχου Ερκουλίου από τον σοφιστή Πλούταρχο, προφανώς

σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για την επισκευή της Βιβλιοθήκης που είχε υποστεί ζημιές κατά την επιδρομή των Ερούλων, το 267 μ.Χ. Από την επιγραφή αυτή και από άλλες που αναφέρουν ρήτορες και ιστορικούς, καθώς και από ορισμένα πορτρέτα ανδρών που πρέπει να εικονίζαν ρήτορες ή φιλοσόφους, προκύπτει ότι εδώ λειτουργούσαν και φιλοσοφικές σχολές από την εποχή της ίδρυσης της Βιβλιοθήκης Αδριανού.

Στη Βιβλιοθήκη Αδριανού, στο νότιο μέρος της εξωτερικής αυλής, κατά την επιφανειακή διαμόρφωση του αρχικού επιπέδου της, αποκαλύφθηκαν σε απόσταση περίπου 10 μ. δυτικά της νότιας πτέρυγας της πρόσοψης της Βιβλιοθήκης, *λείψανα βαφείου* (13ος-14ος αι. μ.Χ.), καθώς και άλλων κτισμάτων.

Παράλληλα με τις εργασίες αποκάλυψης και διαμόρφωσης των αρχαίων λειψάνων, υλοποιείται αναστηλωτικό πρόγραμμα του Προπύλου της Βιβλιοθήκης. Μετά την έγκριση από το ΚΑΣ της σχετικής μελέτης των Ι. Κνιθάκη - Ι. Τιγκινάγκα - Β. Παπαδημητρίου έγιναν εργασίες αποκατάστασης του ποδίου του προπύλου με συμπλήρωση της σύνθετης υποδομής του, με νέους πωρολίθους και με την κατασκευή αιρετών διαφραγμάτων από τεχνητό λίθο (σκυρόδεμα οπλισμένο με τιτάνιο) στη θέση του κατεστραμμένου χυτού υλικού. Επίσης έγινε δομική αποκατάσταση, δηλαδή συμπλήρωση με νέο μάρμαρο του στυλοβάτη του Προπύλου, εργασία εξαιρετικά σημαντική, αφού ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση της αναστήλωσης καθ' ύψος των ελλειπόντων κίωνων. Επίσης

ανακατασκευάστηκαν με νέο μάρμαρο οι ελλείπουσες τρεις βάσεις των προς αναστήλωση κίωνων του τετρακιδίου και συμπληρώθηκε η κατά το 1/3 σωζόμενη βάση της παραστάδας του νότιου εγγάρσιου τοίχου και ο μοναδικός σωζόμενος εξωτερικός ορθοστάτης του ίδιου τοίχου (εικ. 17).

Εικ. 17. Πρόπυλο Βιβλιοθήκης Αδριανού.
Αναστηλωτικές εργασίες

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Κατά τις εργασίες για την **πεζοδρόμηση της Διονυσίου Αρεοπαγίτου**, στις τάφρους που διανοίχτηκαν κατά μήκος της βόρειας και νότιας πλευράς της οδού για τη διέλευση των διαφόρων δικτύων κοινής ωφελείας, αποκαλύφθηκαν αρχαιότητες, εκ των οποίων άλλες είχαν ανασκαφεί παλαιότερα, ενώ ορισμένες για πρώτη φορά. Οι εργασίες έγιναν με την εποπτεία της αρχαιολόγου Κ. Πρέκα και τη συνεχή επιτόπου επίβλεψη του αρχαιολόγου Α. Ζαρκάδα. Οι σημαντικότερες αρχαιότητες που αποκαλύφθηκαν ή επανενοπίστηκαν από τα ανατολικά προς τα δυτικά είναι:

Τμήμα οδοστρώματος της αρχαίας οδού, μήκους περίπου 5 μ., που οδηγεί στην περιοχή ανατολικά του ιερού του Διονύσου, όπου συναντάται με την αρχαία οδό των Τριπόδων.

Σε απόσταση 5 μ. νοτιοδυτικά του νεώτερου ναού του Διονύσου (Ελευθερέως) εντοπίστηκε η θέση *εξάγωνου Νυμφαίου*, του οποίου τρεις από τις έξι αφίδες είχαν ερευνηθεί το 1879. Η νέα έρευνα εκτός από την ακριβή θέση του μνημείου έφερε στο φως τμήμα από την τέταρτη αφίδα με μεσαία εσωτερική κόγχη δομημένη από οπτοπλίνθους, ενώ το υπόλοιπο κτήριο με σειρές οπτών πλίνθων και λίθων μεσαίου μεγέθους.

Νοτιοδυτικά του ιερού της Νύμφης και της θέσης των γεωμετρικών τάφων που ανασκάφηκαν από τον Γ. Μηλιάδη, μεταξύ 1955-1957, στην περιοχή της δυτικής ρωμαϊκής δεξαμενής, αποκαλύφθηκε μια ακόμη ταφή μέσα σε αμφορέα γεωμετρικών χρόνων, ο οποίος βρέθηκε σε κυκλικό λάξευμα του φυσικού εδάφους.

Στο δυτικότερο τμήμα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου αποκαλύφθηκαν λείψανα κτισμάτων του 12ου αι. μ.Χ. Η ύπαρξη κτιστών ή πήλινων πύλων στους χώρους των συγκροτημάτων δείχνει την αποθηκευτική χρήση τους. Τέλος στο «*τρίγωνο οικίας Παρθένη*», κατά τις χωματουργικές εργασίες, βρέθηκαν διάφορα τεμάχια αναγλύφων και αρχιτεκτονικών μελών, που φαίνεται ότι προέρχονται από τα μπάζα των ανασκαφών της Ακροπόλεως.

Το **οικόπεδο Μακρυγιάννη**, στους νοτιοανατολικούς πρόποδες της Ακροπόλεως, θεωρήθηκε ότι πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, για τους εξής λόγους: α) αποτελεί προέκταση της νότιας κλιτύς της Ακροπόλεως, ιδίως μετά την πεζοδρόμηση της Διονυσίου Αρεοπαγίτου και τη διαμόρφωση της νέας εισόδου του ιερού του Διονύσου, απέναντι από την προβλεπόμενη

Εικ. 18. Οικόπεδο Μακρυγιάννη. Αεροφωτογραφία της ανασκαφής

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

είσοδο του Νέου Μουσείου και β) είναι το μεγαλύτερο της περιοχής με έκταση 24.150 τ.μ., το οποίο με τις απαλλοτριώσεις που γίνονται σταδιακά θα φθάσει τα 25.000 τ.μ. Σημειωτέον ότι κατά το 2001-2002 πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση του ευρύτερου χώρου του οικοπέδου Μακρυγιάννη με την κατεδάφιση επτά απαλλοτριωθέντων ακινήτων. Η Εφορεία διενήργησε εδώ μεταξύ 1997-2001 τις απαραίτητες ανασκαφές που έφεραν στο φως μια συνοικία της αρχαίας Αθήνας με μακρά διάρκεια ζωής. Συγκεκριμένα πρόκειται για ένα πυκνοδομημένο τμήμα της αρχαίας πόλης που ορίζεται από δύο σημαντικούς αρχαίους δρόμους Ι και ΙΙ με κατεύθυνση ΑΔ και ΒΝ αντίστοιχα (τελικό σχέδιο της ανασκαφής είναι υπό εκτύπωση). Το μεγαλύτερο μέρος από τις αποκαλυφθείσες στον χώρο αρχαιοτήτες έκτασης 2.200 τ.μ. ύστερα από γνωμοδότηση ειδικής επιστημονικής επιτροπής, εισήγηση της Α' ΕΠΚΑ, γνωμοδότηση του ΚΑΣ και στη συνέχεια τεσσάρων Υπουργικών Αποφάσεων θα διατηρηθούν, θα αναδειχθούν και θα αποτελέσουν «επιτόπιο έκθεμα» του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως (εικ. 18). Σημαντικά είναι: ένα μεγάλο κτηριακό συγκρότημα του 7ου αι. μ.Χ., μία παλαιοχριστιανική οικία και ένα υστερορωμαϊκό λουτρό του 3ου αι. μ.Χ. που είχε διάρκεια ζωής έως τον 7ο αι.

Το 2001 με την κατεδάφιση έξι απαλλοτριωθέντων ακινήτων προέκυψε χώρος έκτασης 736 τ.μ. στη νοτιοδυτική γωνία του οικοπέδου Μακρυγιάννη, όπου πραγματοποιήθηκε αρχαιολογική έρευνα με υπεύθυνες αρχαιολόγους τις Σ. Ελευθεράτου και Ν. Σαραγά.

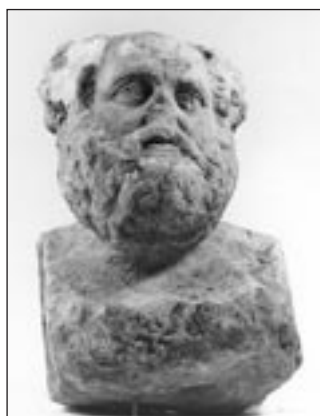
Στην ανασκαφή αποκαλύφθηκε η συμβολή των δύο ως άνω οδών. Στα βόρεια της οδού Ι, ερευνήθηκε η συνέχεια και το νότιο πέρας οικοδομημάτων που είχαν έλθει στο φως παλαιότερα, ενώ στα νότια της οδού ήλθαν στο φως

κατάλοιπα εγκαταστάσεων των μεσοβυζαντινών χρόνων και τμήμα κτηριακού συγκροτήματος των βυζαντινών χρόνων, το οποίο ανεγέρθηκε μετά τα μέσα του 7ου αι. μ.Χ. πάνω στα ερείπια παλαιότερων οικοδομημάτων παλαιοχριστιανικών και ρωμαϊκών χρόνων. Από τις επιχώσεις του χώρου συγκεντρώθηκε σημαντικός αριθμός κινήτων ευρημάτων, μεταξύ των οποίων κεφάλι ηλικιωμένου άνδρα φιλοσόφου ή κοσμητού του 3ου αι. μ.Χ. (εικ. 19).

Επίσης εντοπίστηκε τμήμα εργαστηρίου μαρμαρογλυπτικής των ελληνιστικών χρόνων, στις επιχώσεις του οποίου βρέθηκαν θραύσματα ημίεργων γλυπτών και αγγείων, τα οποία μαρτυρούν το είδος των παραγομένων αντικειμένων. Έρευνες σε δύο κωδωνόσχημες δεξαμενές, οι οποίες ανήκαν σε οικία ελληνιστικών χρόνων έφεραν στο φως μεγάλο αριθμό αγγείων –επιτραπέζιων και μαγειρικών σκευών από δύο διαδοχικές εκκαθαρίσεις του χώρου, οι οποίες συντελέστηκαν στον 2ο αι. π.Χ. και τους πρώτους ρωμαϊκούς χρόνους (εικ. 20).

Στο **Μουσείο Κανελλοπούλου**, με υπεύθυνη αρχαιολόγο τη Ν. Σαραγά, έγιναν βελτιώσεις στον τρόπο της έκθεσης, ηλεκτρονική αρχαιοθήκη των αρχαίων αντικειμένων, και συντήρηση αγγείων που είχαν υποστεί ζημιές κατά τον σεισμό του 1999 (εικ. 21-22).

Στο Μουσείο Κανελλοπούλου λειτουργεί **εκπαιδευτικό πρόγραμμα** με τίτλο «Τα ειδώλια του Μουσείου Π. και Α. Κανελλοπούλου μας ταξιδεύουν στον χρόνο» που συντάξαν οι αρχαιολόγοι Ν. Σαραγά και Β. Γεωργακά. Τη δαπάνη, τον βασικό εξοπλισμό και την έκδοση των σχετικών φυλλαδίων που διανέμονται δωρεάν κατά τη διάρκεια του προγράμματος, ανέλαβε η κα Α. Κανελλοπούλου (εικ. 23). Το πρόγραμμα παρακολούθησαν έως το τέλος του 2001 1.800 παιδιά από δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της Αττικής.

Εικ. 19.
Ανασκαφή
οικοπέδου
Μακρυγιάννη.
Κεφάλι
Φιλοσόφου
ή Κοσμητού

Εικ. 20. Ανασκαφή οικοπέδου Μακρυγιάννη.
Επιτραπέζια και μαγειρικά σκεύη ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2001

Εικ. 21. Μουσείο Κανελλοπούλου:
Μελαμβραφείς κάνθαροι σπασμένοι από τον σεισμό του 1999

Εικ. 22. Μουσείο Κανελλοπούλου.
Οι μελαμβραφείς κάνθαροι μετά την αποκατάστασή τους

Τον Ιούνιο 2000 πραγματοποιήθηκε από την κα Α. Κανελλοπούλου η απευθείας αγορά του όμορου ακινήτου του Μουσείου στις οδούς Θεωρίας 10 και Αρετούσας 7-9, προκειμένου να γίνει η επέκτασή του. Η εκπόνηση της σχετικής προκαταρκτικής αρχιτεκτονικής μελέτης ανατέθηκε στον αρχιτέκτονα Παύλο Καλλιγιά, η οποία υποβλήθηκε στο ΚΑΣ και καταρχήν εγκρίθηκε. Σημειωτέον ότι η εξωτερική μορφή της επέκτασης προσαρμόζεται σε εκείνη του υπάρχοντος διατηρητέου κτηρίου.

Σωστικές ανασκαφές που έγιναν στην περιοχή της Πλάκας, ιδίως στα ακίνητα της οδού Τριπόδων 32 και της οδού Ραγκαβά 4, έδωσαν νέα στοιχεία για την **αρχαία οδό των Τριπόδων** και τα χορηγικά μνημεία, τα οποία στη θέση αυτή, όπως φαίνεται, ήταν στημένα όχι μόνον κατά μήκος της αρχαίας οδού, αλλά και σε ψηλότερα άνητρα, στα οποία οδηγούσε άλλη αρχαία οδός κάθετη προς την οδό των Τριπόδων. Στο ακίνητο της οδού Θρασύλλου 16, κάτω από τον μεσότοιχο με το όμορο ακίνητο αρ. 18, εντοπίστηκε και αποκαλύφθηκε το θεμέλιο της νοτιοανατολικής γωνίας του Ωδείου του Περικλέους. Η έρευνα συνεχίζεται με ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Στη νήσο **Κέα**, ο **αρχαιολογικός χώρος της Αγίας Ειρήνης** εντάχθηκε στο δίκτυο Προϊστορικών οικισμών του Αιγαίου, στα πλαίσια της χρηματοδότησης από το Γ' ΚΠΣ, προκειμένου να γίνει η ανάδειξή του.

Η αναστήλωση του **Πύργου της Αγίας Μαρίνας** και η **ανάπλαση-διαμόρφωση της αρχαίας Καρθαίας** εντάχθηκαν στο δίκτυο των Αρχαίων πόλεων του Αιγαίου, στα πλαίσια χρηματοδότησης του Γ' ΚΠΣ. Το τελευταίο έργο θα γίνει από το Πανεπιστήμιο Αθηνών υπό τη διεύθυνση των καθηγητών Β. Λαμπρινουδάκη και

Ε. Μπουρνιά ύστερα από έγκριση της υποβληθείσας προμελέτης από το ΚΑΣ, έγκριση του Τεχνικού Δελτίου Έργου (ΤΔΕ) και έκδοση Υπουργικής Απόφασης για την εκτέλεση των εργασιών.

Χάρης στη γενναία χρηματοδότηση του ΥΠΠΟ και το προσωπικό ενδιαφέρον της Γεν. Γραμματέως Λ. Μενδώνη, ολοκληρώθηκε η επανέκθεση του Μουσείου σύμφωνα με τον εγκριθέντα από το ΚΑΣ αρχιτεκτονικό σχεδιασμό που εξεπόνησε η αρχιτέκτων Α. Βοναπάρη, με υπεύθυνες τις αρχαιολόγους Χ. Βλασσοπούλου και Ι. Βενιέρη. Το Μουσείο λειτουργήσει από τις 2/5/2002 και εγκαινιάστηκε επισήμως στις 30/6/2002. Είναι σημαντικό ότι τώρα εκτίθενται για πρώτη φορά τα μοναδικά στο είδος τους πήλινα γυναικεία αγάλματα του 1450 π.Χ., που βρέθηκαν στο ναϊκό χώρο του προϊστορικού οικισμού της Αγίας Ειρήνης.

Εικ. 23.
Μουσείο
Κανελλοπούλου.
Εποπτικό υλικό
εκπαιδευτικού
προγράμματος